

IZRAEL ÁLLAM LÉTREJÖTTE A NEMZETKÖZI JOG TÜKRÉBEN

I. Bevezetés

Izrael állam megalakulásával, létezésével és területének nagyságával kapcsolatban időről időre kételyüket hangoztatják egyes államok. Irán például – több más állammal egyetemben – csak „cionista entitásként“ emlegeti Izraelt, és tagadja létjogosultságát. A vita megoldását nehezíti a problémáról szóló diskurzus erős átpolitizáltsága, de a jog eszközeinek felhasználásával lehetséges pártatlan, semleges konklúziót levonni. Ennek megfelelően a következőkben rövid történeti áttekintés után kísérletet teszek a nemzetközi jog álláspontjának bemutatására Izrael államiságával kapcsolatban, és kitérek a szakirodalomban felmerült vitás kérdések megoldására.

II. Történeti háttér

Palesztina egészen az I. világháborúig az Ottomán Birodalom osztatlan részét képezte, és bár a XIX. század második felétől megindult a zsidó bevándorlás – különös Oroszországból – a történelmi zsidó szülőföldre, az oszmán hatóságok nem gondoltak bármilyen zsidó entitás létrehozására.

1917 folyamán Palesztina területét brit csapatok szállták meg. Nagy-Britannia már korábban, 1915 júliusa és 1916 márciusa között a Huszein bin Ali mekkai serif és Henry McMahon Kairó brit királyi főmegbízottja közötti levelezésben arab fegyveres felkelés esetére támogatásáról biztosította az arab függetlenségi törekvéseket, a létrehozandó új arab állam területét azonban nem határozta meg. Nagy-Britannia emellett 1916 folyamán egy Franciaországgal folytatott jegyzékváltásban, az ún. Sykes-Picot-megállapodásban, amelyhez Oroszország is beegyezését adta, úgy határozott, hogy a Közel-Kelet háború utáni rendezési tervében Palesztina nemzetközi kondomíniumként fog funkcionálni, amelynek működtetéséről a többi szövetséggel együtt fognak dönteni.

Tovább bonyolította a helyzetet, hogy 1917. november 2-án, a brit cionisták kitaró lobbijának engedve a brit külügyminiszter kibocsátotta a Balfour-nyilatkozatot, amely kijelentette, hogy: „Őfelsége kormánya pártfogolja, hogy Palesztinában nemzeti otthon létesüljön a zsidó nép számára, és törekedni fog arra, hogy e terv megvalósítását elősegítse, leszögezve, hogy semmi olyan nem történhet, ami korlátozná a Palesztinában élő nem zsidó kisebbségek polgári és

vallási jogait, vagy bármely más országban élő zsidók jogait és politikai státu-

A bonyolult szituációt végül a Balfour-nyilatkozat Palesztin Mandátumba foglalása oldotta fel. A mandátumrendszert a Népszövetség hozta létre abból a célból, hogy az I. világháborúban vesztes államok gyarmati területei fölött az antant államok gyakorolhassanak felügyeletet, mivel az ezeken a területeken élő lakosság úgymond még nem érte el a politikai fejlettségnek azt a fokát, hogy önálló államot hozhassanak létre.² A Népszövetség Egyezségokmányának 22. cikkelye kimondta, hogy bizonyos Törökországtól elcsatolt területek átmenetileg független államként elismerhetők, de a Népszövetség nevében egyes államok mandátumot kaptak a kérdéses területek igazgatására. Ezeket a népeket olyan „fejlett államok” uralma alá helyezték, amelyek „erőforrásaiknál, tapasztalataiknál vagy földrajzi fekvésüknél fogva” felelősséget tudtak értük vállalni.

1922. július 24-én a Népszövetség Tanácsa elfogadta a brit mandátumot a Balfour-nyilatkozat, vagyis a zsidó nemzeti otthon létrehozásának kifejezett elfogadásával, és ez 1923. szeptember 29-én hatályba is lépett. Törökország maga végül nem fogadta el kifejezetten a Balfour-nyilatkozatot. Habár az 1919-es s[vars-i békeszerződés 95. cikke utal a Balfour-nyilatkozatra, és megerősíti, hogy célja Palesztinában egy zsidó otthon létrehozása, de ezt a békeszerződést végül nem ratifikálták, és a helyette hatályba lépő lausanne-i békeszerződés 16. cikke már csak annyit tartalmaz, hogy Törökország lemond a szerződésben érintett területek feletti minden jogról.

A Balfour-nyilatkozat elfogadása természetesen heves ellenállást fejtett ki arab részről, akik ebben a korábbi brit ígéretnek megszegését látták. Végül a brit kormányzat 1922 júniusában az ún. Churchill-féle Fehér könyvben leszögezte, hogy: „a deklaráció szövegéből nem az a szándék olvasható ki, hogy Palesztina egésze Zsidó Nemzeti Otthonná váljon, hanem hogy egy ilyen Otthonnak meg kell alakulnia Palesztinában.”³

A feszült arab-zsidó viszony az 1930-as évektől nyílt konfrontációvá, sőt fegyveres erőszakká fokozódott. A II. világháború után végül a brit vezetés már politikailag annyira kényelmetlennek találta a palesztin mandátum területén folyó eseményeket, hogy 1947. február 18-án a brit külügyminiszter bejelentette, hogy a palesztin kérdést az Egyesült Nemzetek Szervezete elé utalja, és Nagy-Britannia visszavonul az igazgatás gyakorlásától 1948. augusztus 1-jétől. 1947. november 29-én az ENSZ Közgyűlés 181 (II). határozatával – 33 igen, 13 nem, 10 tartózkodás mellett – elfogadta az ún. felosztási határozatot, amely Palesztinát 2 államra osztotta, köztük gazdasági unióval és Jeruzsálem nemzetközi státusával.

Bár a zsidó szervezetek elfogadták a határozat rendelkezéseit, az arab államok nem voltak hajlandóak beleegyezni egy önálló zsidó állam létrejöttébe. 1948. május 14-én az Ideiglenes Államtanács kikiáltotta Izrael függetlenségét,

majd hosszan tartó harcok után 1949 folyamán tűzszüneti megállapodást kötött a szomszédos arab államokkal, amelyben a demarkációs vonal nagyobb terület fölött engedte Izraelt diszponálni, mint amekkorát a felosztási határozat lehetővé tett volna. 1949. május 11-én Izrael felvételt nyert az ENSZ-be.

III. A nemzetközi jog releváns szabályai az államisággal kapcsolatban

A nemzetközi jog rendszere bonyolult szabályokat alkalmaz az államiság megállapítására. Az újonnan létrejövő államokkal kapcsolatban három szabály bír különös jelentőséggel – a ténylegesség, az államelismerés és az önrendelkezés alapelvei. Az alábbiakban ezeket a szabályokat ismertetem.

Ténylegesség

A nemzetközi jogrend egyik klasszikus szabálya a ténylegesség, effektivitás elve. Ennek értelmében a tényeket bizonyos körülmények között jogilag megalapozottnak kell tekinteni (*ex factis ius oritur*), a jognak el kell fogadnia a valóságot. Ebből kifolyólag az államot akkor tekinti a nemzetközi közösség létezőnek, amennyiben az ténylegesen létrejött. Az 1933-as Montevideói Egyezmény az Államok Jogairól és Kötelezettségeiről fogalmazza meg az állam létének általánosan elismert jellemzőit. Az I. cikk szerint egy államnak mint a nemzetközi jog alanyának rendelkeznie kell állandó lakossággal, meghatározott területtel, kormánnyal és képességgel más államokkal való kapcsolatfelvételre.⁴ A nemzetközi jog nem határoz meg semmilyen minimális nagyságot vagy lakosságszámot,⁵ így az olyan törpeállamok, mint pl. Monaco vagy Nauru is teljes szuverenitással bíró országoknak tekintendők. Az állam területének nem kell szükségképpen egybefüggőnek sem lennie, így Alaszka annak ellenére is nyilvánvalóan az Egyesült Államok része, hogy nem szomszédos a többi amerikai állammal.⁶

Az állam legfontosabb alkotóeleme a független és hatékony kormány. A kormány hatalomra kerülésének alkotmányossága az állam létének elismerése szempontjából irreleváns, a nemzetközi jog csak azt követeli meg, hogy az állam területét az ellenőrzése alatt tartsa. A kormány és így az állam tökéletes függetlensége természetesen a mai interdependens világban illúzió, minden állam behatárolt mozgásterülettel bír, de a kormánynak mindenképpen magának kell gyakorolnia az államterület és a lakosság feletti kormányzati funkciókat, így az újonnan létrejövő államok közül az ún. „bábállamok“ nem minősülnek államnak.⁷

Államelismerés

Mivel a nemzetközi jog rendszerében az államok az elsődleges jogalanyok, így ők határozzák meg azt, hogy a nemzetközi jogrendben mely új entitások lehetnek jogok és kötelezettségek alanyai. Egy új állam, mint a nemzetközi jog alanyának létrejötte sokáig a nemzetközi jog egyik legfontosabb eseménye volt, ami megmagyarázza, hogy miért alkalmaztak erősen formalizált szabályokat az államelismeréssel kapcsolatban.⁸ A ténylegesség elvének megfelelően a nemzetközi jog általában csak azt az államot tekinti létezőnek, amely ezeknek a feltételeknek megfelelően ténylegesen létrejött. Az így létrejött államot a nemzetközi közösség elismeri, azaz elfogadja a nemzetközi jog alanyaként. 1945 óta az ilyen általános elismerés az Egyesült Nemzetek Szervezetébe való felvétellel történik. Emellett azonban az egyes államok külön is elismerik az újonnan létrejött államokat, ami általában együtt jár a diplomáciai kapcsolatok felvételével is.

Az államelismerés azonban nem feltétlenül történik meg akkor sem, ha az új állam hiánytalanul rendelkezik az államiság valamennyi attribútumával. Politikai okokból előfordulhat, hogy egy új államot valamely másik állam nem ismer el, ez azonban nem jelenti az állam létezésének kérdésességét. A nemzetközi jog uralkodó elmélete szerint az államelismerés csak deklaráció, politikai aktus, amelyik teljesen független az állam lététől, vagyis azt az állam, amelyik ténylegesen létrejött, és rendelkezik az államiság valamennyi attribútumával, gyakorolhatja a nemzetközi jogból fakadó valamennyi jogát és kötelezettségét.⁹

Létezik azonban egy másik teória is, amelynek értelmében az államelismerés hozza létre, konstituálja az államot, így az elismerés nélkül nem is létezhet, mint a nemzetközi jog alanya. Jóllehet ennek az elméletnek egyértelmű hátránya, hogy esetlegessé teszi az állam létét, hiszen olyan aktustól teszi függővé azt, amelyik nem pusztán jogi megfontolásokon alapszik, az utóbbi időben mégis megfigyelhető bizonyos fokú érvényesülése. A jugoszláv polgárháború során annak ellenére is sor került Bosznia-Hercegovina elismerésére és ENSZ-tagfelvételi kérelmének megadására, hogy területének meghatározó része nem állt a bosnyák kormány fennhatósága alatt, vagyis a nemzetközi közösség az elismeréssel tulajdonképpen létrehozott egy olyan államot, amelynek életképessége akkor még igencsak bizonytalan volt.¹⁰ Úgy tűnik tehát, hogy bár az általános szabály a ténylegesség, de a nemzetközi közösség kivételesen létrehozhat egy még valójában létre sem jött államot az elismerés megadásával.

Önrendelkezési jog

Az államisággal kapcsolatos legújabb és egyben a legellentmondásosabb alapelv a népek önrendelkezési joga. Ez a koncepció mint politikai elv már a második világháború előtt megjelent, Antonio Cassese szerint legkorábban a francia forradalom idején, amikor a területi expanzió – pl. Belgium Franciaországhoz csatolása – ideológiai legitimációjának eszköze volt.¹¹

Az önrendelkezési jog fejlődésére az első jelentős hatást a bolsevik koncepció tette: 1918-ban a szovjet alkotmányban is rögzítették az önrendelkezési jogot és a tagköztársaságok elszakadáshoz való jogát,¹² majd 1920. február 2-án az Észtország és Szovjet-Oroszország között Tartuban aláírt békeszerződésben Szovjet-Oroszország elismerte „az észt állam feltétel nélküli függetlenségét és önállóságát.”¹³ Lenin szerint ez az elv a népek felszabadításának eszköze, amely lehetővé teszi a nemzeti-etnikai csoportok függetlenedését is.¹⁴

Woodrow Wilson amerikai elnök önrendelkezési koncepciója részben ennek hatására alakult ki. Eszerint a népek önrendelkezési joga a népek önkormányzathoz való jogát, Közép-Európa államainak újrafelosztását a benne élők kívánsága szerint, a területelcsatolások alapfeltételét, végül pedig a gyarmati igények rendezésének eszközét jelentette.¹⁵

Mindazonáltal az önrendelkezési jog ebben az időben csupán politikai doktrinaként létezett, és nem bírt semmilyen normatív tartalommal. Az Aaland-szigetekkel kapcsolatos vitában eljáró ad hoc jogi szakbizottság jelentésében megállapította, hogy az önrendelkezési jog nem része a nemzetközi jognak, hanem mindössze egy, „az igazságot és szabadságot jelképező alapelv.”¹⁶ Kivételes esetben azonban, ha a kisebbségek elnyomástól szenvednek, mivel az állam nem biztosít „igazságos és hatékony garanciákat a vallási, nyelvi és társadalmi szabadság érvényesülésére”,¹⁷ akkor végső megoldásként elszakadhatnak az elnyomó államtól.

Jogi formában először az ENSZ alapokmányában került rögzítésre az önrendelkezési jog. Az 1. cikk 2. bekezdése a nemzetek közötti baráti kapcsolatok kialakításának eszközeként említi mint az ENSZ alapelveinek egyikét, összekapcsolva a szuverén egyenlőség elvével, emellett az 55. cikk is utal rá a gazdasági és szociális együttműködés kapcsán. Pusztán az ENSZ Alapokmányból nehéz bármilyen meghatározható tartalmat is tulajdonítani az önrendelkezési jognak,¹⁸ de az 1. cikk kidolgozásáért felelős bizottság megállapította, hogy az a népek önkormányzathoz való jogát foglalja magában, nem pedig az elszakadáshoz való jogot.¹⁹

Az 1950-es években az ENSZ volt gyarmati és európai szocialista államokkal történő kibővülésével és a gyarmatbirodalmak felbomlásával az önrendelkezési jog valódi tartalmat nyert – a dekolonizáció eszközévé vált. Az 1960.

december 14-én elfogadott 1514., majd az ehhez kapcsolódó, másnap, december 15-én elfogadott 1541. számú ENSZ közgyűlési határozat jelentette ennek a folyamatnak a betetőzését.

Az 1514. határozat a *Nyilatkozat a gyarmati országoknak és népeknek nyújtandó függetlenségről* kinyilvánította, hogy „Minden népnek joga van az önrendelkezésre, s ennek a jognak az értelmében szabadon határozza meg politikai helyzetét, és valósítja meg gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődését.“ Az 1541. számú határozat az önkormányzattal nem rendelkező területekkel kapcsolatban írja elő azokat a módokat, amelyekkel eljuthatnak a teljes önrendelkezésig. Ezek a határozatok egy igen szűk, kizárólag a gyarmati népekre vonatkozó önrendelkezési koncepciót fogalmaztak meg, amely szerint az önrendelkezési jog a politikai helyzet a nép szabadon kinyilvánított akaratával történő meghatározása után felemésztődik, tehát csak egyszer gyakorolható. Ezután már az új állam területi integritása válik a legfontosabb tényezővé, az 1514-es határozat 6. pontja ennek megsértését összeegyeztethetetlennek nyilvánítja az ENSZ Alapokmányának céljaival és alapelveivel, ami kizárja az önrendelkezési jog elvére hivatkozó esetleges további elszakadási kísérleteket. Ez a koncepció hamar általánosan elfogadott lett, ezt mutatja, hogy 1975-ben a hágai Nemzetközi Bíróság Nyugat-Szaharáról hozott tanácsadó véleményében az „1514. (XV) számú határozatban kifejtett önrendelkezési jogra“²⁰ alapozva hozta meg döntését. A dekolonizáció kapcsán az önrendelkezési jog alanyának, azaz a népnek, szinte mindig a gyarmati terület teljes lakosságát tekintették, etnikai megoszlástól függetlenül, az újonnan függetlenséget nyert terület további fragmentálódásának elkerülése érdekében. Ebből értelemszerűen következett, hogy az egyoldalú elszakadás jogszerűségét kizárták.²¹

A gyarmati önrendelkezési koncepciót tágította ki az 1966-os polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának és a gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányának azonos szövegű első cikke. Ennek első bekezdése látszólag megegyezik az 1514. számú határozat definíciójával, amely szerint az önrendelkezési jog értelmében a népek szabadon határozhatják meg politikai rendszerüket, és biztosíthatják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket. Valójában azonban ez a meghatározás kiterjeszti az önrendelkezési jog alkalmazási körét, hiszen az 1514-es határozat „minden nép“ alatt kizárólag gyarmati népet értett.²² Mindazonáltal az önrendelkezési jog pontos tartalma továbbra is meghatározatlan maradt, akárcsak az a tény, hogy milyen embercsoportot kell a „nép“ kifejezés alatt érteni.

A fentiekhez képest elméleti szinten döntő változást hozott az ENSZ Közgyűlésének 1970. október 24-én elfogadott 2625. számú határozata (*Nyilatkozat az államoknak az Egyesült Nemzetek Alapokmányával összhangban levő baráti kapcsolatait és együttműködését szabályozó nemzetközi jogi elvekről*). Mivel ezt a

határozatot szavazás nélkül, konszenzussal fogadták el, a benne foglaltak a nemzetközi szokásjog rögzítésének tekinthetők.²³

A határozat az ötödikként mondta ki a népek egyenjogúságának és önrendelkezésének elvét. A korábbi meghatározásokat továbbfejlesztve az önrendelkezési jogot kiterjesztette az „idegen elnyomás, uralom és kizsákmányolás“ alatt élő népekre. Emellett az utolsó előtti bekezdés megtiltja az önrendelkezési jog olyan értelmezését, amely: „szuverén és független államok teljes vagy részleges felosztására vagy területi épségük, illetve politikai egységük megsértésére vezető bármilyen cselekményre feljogosítana vagy arra bízhatna.“ Ez azonban csak olyan államokra vonatkozott, amelyek „tevékenységük során tiszteletben tartják a népek egyenjogúságának és önrendelkezésének elvét... és amelyek ennek következtében az adott területen élő egész népet – fajra, hitre és bőrszínének különbségére tekintet nélkül – képviselő kormányval rendelkeznek.“

A jogtudósok jelentős része szerint az idegen elnyomás, kizsákmányolás és uralom tilalma és az egész népet képviselő kormány követelménye együttesen úgy értelmezhető, hogy ezentúl a faji, vallási vagy etnikai okokból diszkriminációval sújtott csoportok is élhetnek az elszakadáshoz való joggal, amely addig kizárólag a gyarmati népeket illette meg.²⁴ Ez a jog azonban kizárólag abban az esetben érvényesíthető, ha a meghatározott csoport súlyos és rendszeres diszkrimináció áldozata, ilyenkor az elszakadás mint a védekezés végső eszköze használható, tehát egyfajta szankcióként alkalmazható.²⁵ Így az Aaland-szigeteki vita kapcsán valaha már elismert, az elnyomás elleni védekezésként realizálódhat az önrendelkezési jog.

Mindennek ellenére az államok gyakorlata azt mutatja, hogy a nemzetközi közösség vonakodik elismerni az elnyomott kisebbségek elszakadási kísérleteit. Kelet-Pakisztán, a mai Banglades példája világosan illusztrálja ezt. Annak ellenére, hogy 1971 márciusa és decembere között a pakisztáni hadsereg több száz-ezer embert ölt meg, és tettei nyomán mintegy tízmillió menekült hagyta el az országot, egy állam sem támogatta Banglades függetlenségi törekvéseit, csak miután India fegyveres támogatásával sikeresen kivívta önállóságát.²⁶ U Thant ENSZ-főtitkár is ennek a hozzáállásnak jegyében jelentette ki, hogy „az ENSZ nem fogadja el, és én nem hiszem, hogy valaha is elfogadná egy tagállam területének egy részének elszakadási jogát.“²⁷

Az államok mindezek ellenére a ténylegesség elve alapján végül elismerik az elszakadó államokat, de az államelismerés csak akkor válik jogszerűvé, ha az ország, melynek területéből az elszakadás történt, már nem képes újra ellenőrzése alá vonni azt a területet.²⁸ Abban az esetben azonban, ha az elnyomott nép jogszerűen gyakorolja az önrendelkezési jogot, akkor az államoknak kötelességük elismerni az államiságát, akkor is, ha még ténylegesen nem rendelkezik az államiság valamennyi jellemzőjével. Ugyanígy, ha egy ténylegesen létrejött állam az önrendelkezési jog megsértésével jött létre, akkor nem lehet elis-

merni és államként kezelni, hiába gyakorolja akár egy stabil kormány a hatalmat a lakosság fölött.²⁹

IV. Izrael államiságának nemzetközi jogi kérdései

Izrael állam megalapításával kapcsolatban számos nemzetközi jogi agályt vetettek fel. Az alábbiakban röviden ismertetem a jelentősebb jogi érveket.

1. Izrael megalapítása a népek önrendelkezési jogába ütközött

Számos jogász érvel amellett, hogy Izrael létrejött a népek önrendelkezési jogának megsértésével jött létre, ezért a nemzetközi közösség kötelessége lenne az így kialakult jogellenes állapot megszüntetése. Ennek az irányzatnak a képviselői két külön csoportra oszthatók, az egyik csoport szerint már a Palesztin Mandátum elfogadása megsértette a népek önrendelkezési jogát, a másik szerint az ENSZ Közgyűlés által elfogadott felosztási határozat ütközött ebbe a nemzetközi jogi alapelvbe, ezért ezeknek a dokumentumoknak nincs nemzetközi jogi hatálya, vagyis a volt Palesztin Mandátum teljes területén a népek önrendelkezési jogának kellene érvényesülnie.³⁰

A Palesztin Mandátum érvénytelensége mellett érvelők azt állítják, hogy az érvénytelenség abból fakad, hogy ellentétes a Népszövetség Egyezségkormányának 22. cikkével.³¹ Ennek értelmében a mandátumot gyakorló hatalmakkal kötelességük a nép javára és fejlődése érdekében eljárniuk és a közösség kívánóságát tiszteletben tartani. Mivel pedig a Balfour-nyilatkozat Palesztin Mandátumba foglalása – így a zsidó nemzeti otthon létrehozása és a zsidó bevándorlás lehetővé tétele – egyértelműen sértette a többségi arab lakosságot, ezért ellentétbe került az Egyezségkormány 22. cikkébe foglalt önrendelkezési joggal.³²

Első pillantásra ugyan tetszetősnek tűnik ez a gondolatmenet, és valószínűknek tűnik, hogy a Balfour-nyilatkozat Mandátumba foglalása ellentétes volt a Népszövetség Egyezségkormányának 22. cikkelyével, de a Népszövetség egyértelműen elfogadta a Mandátum rendelkezéseit, és megerősítette azok érvényességét palesztin-arab petíciókkal szemben is,³³ majd a II. világháború után az Egyesült Nemzetek Szervezete is az ENSZ Alapokmány 80. cikkében.

Emellett az általános önrendelkezési jog megsértéséről sem lehet beszélni, hiszen a nemzetközi jogban csak 1948 után alakult ki az a szabály, hogy az önrendelkezési jog megsértésével létrejött államot nem lehet elismerni.³⁴ Az intertemporális szabály értelmében csak olyan nemzetközi jogi norma alkalmazható egy szituáció megítélésére, ami az adott időszakban már a nemzetközi jogrend részét képezte. Általános önrendelkezési jog helyett a Népszövetség

Egyezségokmányának 22. cikkelye és a Mandátum együttesen tartalmazta az önrendelkezési jog specifikus alkalmazását Palesztina területére.³⁵ Éppen ezért viszont nem lehet azt állítani, hogy a Mandátum megsértette volna Palesztina túlnyomórészt arab lakosságának önrendelkezési jogát, hiszen az a Mandátum elfogadása előtt nem is rendelkezett ilyen joggal. A jogot maga a Mandátum hozta létre, így az csak az abban meghatározott feltételek között érvényesülhetett.

Ugyanebből az okból az sem állítható, hogy a felosztási határozat megsértette volna az arab lakosság önrendelkezési jogát, jóllehet az a zsidó lakosságának számarányánál nagyobb területet juttatott.³⁶

2. A felosztási határozat érvényessége

Számos kérdőjel merült fel a felosztási határozattal kapcsolatban is. Bár az a fentiekből kiderült, hogy az önrendelkezési jog csetleges megsértése nem tekinthető érvénytelenségi oknak, de máig ellentmondásos kérdés az, hogy a 181 (II). számú közgyűlési határozat keletkeztethetett-e bármilyen jogi kötelezettséget a Palesztin Mandátumra vonatkozóan.

A közgyűlési határozatok általában nem bírnak nemzetközi jogi jogerővel, ezért egyes szerzők kategorikusan elutasítják azt a felvetést, hogy a felosztási határozat bármilyen módon is megszabhatta volna a Palesztin Mandátum sorsát.³⁷ Jóllehet ez a legtöbb esetben valóban így van, azonban elismert tény, hogy ENSZ-szervek rendelkezhetnek bizonyos területek jogi státusa felől, amennyiben a döntési jogkört a felelős állam átruházta rájuk. Ezt a mandátumrendszerrel kapcsolatban a Nemzetközi Bíróság két tanácsadó véleményében is megerősítette.³⁸

Ennek ellenére nem lehet határozottan állítani, hogy a határozat kötelező jogerővel bírt volna, ugyanis a mandátumot gyakorló állam nem mentesülhetett a felelőssége alól egy egyoldalú aktsussal, mivel a Népszövetség felbomlása után a mandátum feletti igazgatás megváltoztatásához a Közgyűlés beleegyezése is kellett. Nagy-Britannia 1948. május 15-i hatállyal lemondott a mandátum gyakorlásáról, és ezt a 181 (II). számú közgyűlési határozat el is fogadta, azonban gyámsági megállapodást nem kötött az ENSZ keretei között. A mandátum további sorsáról a Közgyűlés így csak Nagy-Britanniával közösen dönthetett volna, Nagy-Britannia azonban kivonta magát a további döntéshozatali folyamatból.

A Közgyűlés saját jogkörben csak akkor dönthetett volna a mandátum sorsáról, amennyiben azt előbb lényeges jogsértés miatt visszavonta volna. Bár Nagy-Britanniának az a döntése, mely szerint egyoldalúan lemondott a Palesztin Mandátum gyakorlásáról, minősülhetett volna lényeges jogsértésnek, ezt a Közgyűlés mégsem mondta ki, így tehát a felosztási határozat – jóllehet technikailag érvényes jogi aktus – pusztán ajánlásnak minősülhetett.³⁹

Ezt támasztja alá a határozat utóélete is. Mind a BT, mind az Egyesült Királyság elutasította a határozat kikényszerítését. Miután pedig az 1948. május 14-én elfogadott 186 (S-2). számú közgyűlési határozat megszünteti a Palesztinával foglalkozó ENSZ-bizottság funkcióit, és Folke Bernadotte gróftól kinevezték mediátornak, a gróf arra a következtetésre jut, hogy a funkciója nem egyszerűen a felosztási határozat végrehajtása, hanem egy megfelelő megoldás megtalálása a konfliktus befejezésére, akár megegyezik a határozattal, akár nem.⁴⁰

Az arab oldal is elutasította a felosztási határozat elismerését, az arab államok intervenciójukat többek között azzal indokolták, hogy a brit kivonulás gazdátlanná, ún. terra nulliuszá változtatotta a terület státusát, és az így keletkezett vákuumot nem töltötte be semmilyen jogszerűen létrejött hatalom.⁴¹ Ebben az érben az arab államok kötelességüknek érezték, hogy megóvják a létrehozandó palesztin állam egységét azzal, hogy megakadályozzák Izrael megalapítását.⁴²

A határozat kötelező erejét mindezek ellenére a Szovjetunió⁴³ és az ENSZ-főtitkár⁴⁴ is megerősítette, a fentiek fényében ez azonban nem tűnik meggyőzőnek. Sokkal valószínűbb az a feltevés, hogy Izraelt nem a területre vonatkozó kötelező döntés alapján hozták létre. A közgyűlési határozat pusztán ajánlást fogalmazott meg arra nézve, hogy Palesztina egészének hogyan kellene gyakorolnia önrendelkezési jogát, Izrael pedig elszakadással jött létre. Az állam maga akkor jött létre, amikor kialakult egy stabil és hatékony kormány, ez 1949. február 24-én, az egyiptomi-izraeli tűzszüneti megállapodás aláírásával kétségtelenné vált, amit az ENSZ-tagság megadása tagadhatatlanná tett.⁴⁵ Így az eredeti területe a tűzszüneti megállapodásokban rögzített terület, nem pedig a közgyűlési határozattal megállapított.⁴⁶

A Palesztin Mandátum területén élő két nép közül így a zsidóság számára lehetővé vált az önrendelkezési jog gyakorlása, míg a palesztinok ezt a jogot a Palesztin Mandátum fennmaradó területén valósíthatják majd meg.⁴⁷ Az egyedüli homályos pont Jeruzsálem státusa marad.

V. Konklúzió

A kétségtelenül létező kérdőjelek ellenére úgy tűnik, hogy Izrael állam megalakulása a nemzetközi jog szabályainak megfelelően történt. Mindamellett, ha az államalapítás valamiképpen jogellenesen is történt volna, ma már aligha vitatható tény, hogy Izrael állam immár 60 éve létezik, és ténylegesen funkcionál. Ilyen körülmények között értelmetlen lenne kétségbe vonni Izrael államiságát. Megoldatlan kérdés maradt viszont a palesztin államiság problematikája. Jóllehet már 1988. november 15-én bejelentette a Palesztin Nemzeti Tanács Palesztina megalakulását, és ezt a 43/177. számú ENSZ közgyűlési határozat el is

ismerte, de önálló palesztin állam hivatalos elismerésére azóta sem került sor, és tényleges hatalomgyakorlás sem figyelhető meg palesztin szervek részéről. Remélhetőleg a közeljövőben ez a probléma is megoldódik, és megnyílik az út egy átfogó és igazságos közel-keleti rendezés felé.

JEGYZETEK

1. Schweitzer András: Jeruzsálem nemzetközi jogi státusa – politikai dokumentumok és értelmezéseik. *Külügyi Szemle*. 2003 tavasz. p. 63.
2. Rolin, Henri: *La pratique des mandats internationaux*, Recueil des Cours. Vol. 19. 1927. p. 516.
3. Részletesen ld. Schweitzer: i. m. pp. 64-65.
4. Ugyan a Montevideói Egyezmény csak regionális jellegű volt, és így csak amerikai államok ratifikálták, de ez a passzus a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályát tartalmazza.
5. A lakosság számának relatíve állandónak, stabilnak kell lennie, természetesen a normális demográfiai folyamatok figyelembe vételével.
6. Ennek ellenére a széttagozódott és kis terület indikálhatja azt, hogy az ország nem képes ténylegesen az önálló létezésre, de ezt mindig csak a konkrét esetben, egyéb tényezők mérlegelésével lehet eldönteni.
7. Ennek példája a japánok által létrehozott kínai bábállam, Mandzsúria, amelyet a nemzetközi közösség nem ismert el önálló államnak.
8. Frowein, Jochen: Recognition in Rudolf Bernhard (szerk.) *Encyclopedia of Public International Law*. Vol. IV. 2000. pp. 33-34.
9. Brownlie, Ian: *Principles of public international law*, 6. kiadás. Oxford. 2003. pp. 86-87.
10. Részletesen ld. Hoffmann Tamás: Jugoszlávia felbomlása és a népek önrendelkezési joga, avagy a képzelőerő diadala a realitás fölött. In Dayton, 10 év után. MTA Jogtudományi Intézet. 2006. pp. 43-62.
11. Cassese, Antonio: *Self-determination of peoples: A legal reappraisal*. Cambridge. Cambridge University Press. 1995. pp. 11-14.
12. Uo. p. 17.
13. Nagy Károly: Néhány megjegyzés az önrendelkezési jogról. In: *Acta Universitatis Szegedien. Acta Juridica et Politica*. Tom. LIII. Fasc. 25. Szeged. 1993. p. 303.
14. Cassese: i. m. pp. 14-19.
15. Cassese: i. m. pp. 19-23.
16. *The Aaland island question: Report submitted to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs*. 1921. *League Doc.* B7.21/68/106. p. 27.
17. Uo. p. 28.
18. Higgins szerint az Alapokmány csak egy államközpontú és nagyon behatárolt jelentőségű önrendelkezési koncepciót határoz meg. Higgins, R.: *Postmodern tribalism and the right to se-*

- cession: Comments. In: Brölmann, C. Lefebvre, R. Zieck, M. (szerk): Peoples and minorities in international law. Dordrecht, 1993. Martinus Nijhoff, Pp. 29-30.
19. UNCIO, Vol. VI. 298. o.
20. ICJ Reports, 1975. 12. o.
21. Lásd bővebben Higgins, Rosalyn: Problems & Processes – International law and how we use it. Oxford, Clarendon Press, 1994. pp. 115-116. Ennek ellenére bizonyos esetekben az ENSZ beleegyezett gyarmati területek szétválásába. Ild. pl. Brit-Kamerun esete, amelynek egy része Nigériához csatlakozott.
22. 1984-ben az Emberi Jogi Bizottság a polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának 1. cikkelyéhez fűzött általános magyarázatában megerősítette, hogy a nyelvtani jelentést kell irányadónak tekinteni, vagyis az önrendelkezési jog valamennyi népet megilleti. Lásd bővebben Tomuschat, Christian: Self-determination in a post-colonial world. In: Tomuschat, Christian.: Modern law of self-determination. Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1993. p. 3.
23. Lásd Shaw: i. m. p. 93.
24. Lásd pl. Koskeniemi, M.: National self-determination today: Problems of legal theory and practice. International and Comparative Law Quarterly. Vol. 43. 1992. p. 250.
25. Ez a jog azonban nem terjed ki valamennyi potenciálisan diszkriminációval sújtható népcsoportra, így például a nyelvi diszkrimináció alapján nem lehet élni ezzel a joggal.
26. Részletes elemzést ld. Musgrave, Thomas D.: Self-determination and national minorities. Oxford, Clarendon Press, 2000. pp. 210-215.
27. UN Monthly Chronicles, Vol. 7, Feb. 1970, p. 36.
28. Lauterpacht, Hersch: Recognition in international law. Oxford, 1947. p. 45.
29. Ennek jó példája Rodézia elismerésének megtagadása, mivel a fehér telepések kormánya a fekete többség önrendelkezési jogának megsértésével kiáltotta ki az ország függetlenségét, és vezetett be egy rasszista rezsimet. Hasonlóképpen, a Dél-Afrika által létrehozott ún. „Bantuszilánok” elismerését az egész nemzetközi közösség következetesen megtagadta.
30. Elaraby, N.: Some legal implications of the 1947 partition resolution and the 1949 armistice agreements. Law and Contemporary Problems, Vol. 33. 1968. p. 102.
31. Cattani: i. m. p. 74
32. Az I. világháborúban győztes hatalmak eredetileg anektálni szerették volna ezeket a területeket, de az Egyesült Államok az önrendelkezés elvére hivatkozva javasolta a mandátumrendszer felállítását. Ild. Dietrich Rauschning: Mandates. In Bernhard, Rudolf (szerk.) Encyclopedia of Public International Law. Vol. III. 1997. p. 280.
33. Wright, Quincy: Mandates under the League of Nations. Chicago University Press, 1930. p. 119. Közvetve erre utal az is, hogy az Állandó Nemzetközi Bíróság a Mavrommatis-ügyben megalapozottnak találta a Mandátumra alapozott joghatóságot, holott hivatalból meg kellett volna állapítania, ha bármilyen probléma merül fel a Mandátum érvényességével kapcsolatban. Ild. Mavrommatis Palestine Concessions, PCIJ Ser. A., No. 2 (1924)
34. Martin, P. M.: Le conflit israëlo-arabe. Paris, 1973. pp. 49-50.
35. Crawford, James: The creation of States in international law. Oxford University Press, 2. kiadás, 2006. p. 428.
36. A zsidó lakosság ebben az időben a Palesztin Mandátum összlakosságának 42 százalékát tette ki, míg a terület 53 százalékát juttatta volna számukra a határozat.

37. Ld. pl. Schweitzer: i. m. p. 66.
38. International status of South West Africa. ICJ Rep. 1950. p. 128.; *Legal consequences for the States of the continued presence of South Africa in Namibia.* ICJ Rep. 1971. p. 16.
39. Eagleton, Christopher: *Palestine and the constitutional law of the UN.* *American Journal of International Law.* Vol. 44. 1948. p. 397.
40. Cattan, i. m., pp. 75-76.
41. Idézi Crawford: i. m. p. 426, 197. lábjegyzet.
42. Malanczuk, Peter: *Israel: Status, territory and occupied territories.* In Bernhard, Rudolf (szerk.) *Encyclopedia of Public International Law.* Vol. II. 1995. p. 1481.
43. SCOR, 3rd year, 383rd mtg (2 December 1948) 22
44. Cordier and Foote (szerk.) *Public papers of the Secretaries-General of the United Nations* I., pp. 106-115.
45. Az Egyesült Államok elismerése viszont kétségtelenül korai volt, hiszen ekkor még az új állam létrejötte bizonytalan volt. Truman egyébként erről annak ellenére döntött, hogy a külügyminiszter jogi álláspontja szerint amíg nem jön létre stabil és hatékony kormány, addig az államelismerés a korábban létező állam ügyeibe való beavatkozásnak minősül. Idézi Crawford, i. m., p. 434., 235. lábjegyzet. Természetesen a szovjet elismerés szintűgy idő előtti volt.
46. Igaz ugyan, hogy a tűzszüneti megállapodásokat úgy kötötték meg, hogy az abban foglalt demarkációs vonal nem minősül egyben nemzetközileg elismert határvonalnak is, de a nemzetközi közösség azóta – beleértve az arab államokat is – következetesen az ekkor elfogadott határt tekintli Izrael legitim határának. Ennek jó példája az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1967-es 242. számú határozata, amely felszólította Izraelt a korábbi határokhoz való visszatérésre.
47. Eugene Rostow izraeli professzor úgy érvel, hogy a Palesztin Mandátum a fennmaradó területen megmaradt, így a palesztin területeken továbbra is mód nyílik a zsidó bevándorlásra. Ez az érvelés azonban kétségtelenül ellentétes az önrendelkezési jog szellemével. Ld. Rostow, Eugene V.: „*Palestinian self-determination*“ – Possible futures for the unallocated territories of the Palestinian Mandate. *Yale Studies in World Public Order.* Vol. 5. 1978. pp. 147-172.